

Parşömenin Tarihi ve Dekoratif Koleksiyonları

Eser Eke Bayramoğlu^{1,*}, Sevim YILMAZ²

¹ Ege University, Engineering Faculty, Leather Engineering Department, Izmir, Türkiye

² Pamukkale University, Denizli Technical Vocational School of Higher Education, Denizli, Türkiye

*eser.eke@ege.edu.tr

ÖZET

İnsanlar tarih boyunca deriyi farklı şekillerde işleyerek farklı amaçlar doğrultusunda kullanmayı başarmışlardır. Parşömen, daha çok kuzu ya da oğlak derisinin ıslatılarak kireçle muammelesi sonucunda üretilmiş, derinin üzerinde yazıyı taşıyabilen bir türüdür. Parşömenin adını Bergama'dan aldığı rivayet edilir. Bu makalede parşömenin tarihi ve günümüzde dekorasyonda kullanımına yönelik örnekler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Parşömen, Deri, Bergama

The History of Parchment and Decorative Collections

ABSTRACT

Throughout history human beings had achieved processing leather with different techniques for different aims. Parchment have been processing generally from goat and sheep skins using lime and can carry writings on the both surfaces. It is rumored that the name of the parchment taken from Bergama. At this paper, history of parchment and samples of decorative usage have been given.

Keywords: Parchment, Leather, Bergama

GİRİŞ

Parşömen üzerine yazı yazmak için icat edilmiş bir malzemedir. Başta kuzu, oğlak olmak üzere gerçekte birçok hayvan derisinin kireçle muamelesi sonucu kıllarının alınması, yıkanarak temizlenmesi ve gerilerek kazınıp-kurutulmasıyla elde edilen yazım materyalidir. Bilgilerin saklanması ve aktarılması anlamında taşıdığı önem gerçekte bilim ve sanat tarihinde önemli bir kilometre taşı olmasını sağlamıştır.

Parşömeni ilk icat eden ve kullananların Bergamalı'lar olduğu bilinmekte ve bu özelliği tarihi belgelerle de desteklenmektedir. Hatta parşömenin adının Pergamon- Bergama'dan geldiği de bildirilmektedir (Dağtaş,2017). Parşömenin Bergama'da yapılmasının hikayesi de aslında Bergama'da bulunan kütüphanenin çok büyümesini ve bu durumu çekemeyen İskenderiye Kütüphanesi sahibi Mısırlılar tarafından yazı malzemesi olarak gönderilen papirüsün, Bergama'ya gönderiminin yasaklanması üzerine icat edilerek geliştirildiği şeklindedir.

Günümüzde ülkemizde parşömen üretimi geleneksel yöntemlerle Bergama'da son kara tabak İsmail Araç tarafından yapılmaktadır. İsmail Araç iki çırak yetiştirmiş ve bunlar 2017 yılında Ahilik geleneğine göre düzenlenen bir törenle usta ve çırak şeklinde ustalarından el almışlardır. Bergama'da gerçekleşen Ahilik töreni 107 yıl sonra aslına uygun olarak sembolize edilmiş ve oldukça ilgi görmüştür. Bu törende Demet Sağlam Tokbay usta olurken Nesrin Ermiş'de çırak olmuştur. Bu törenin mimarlarından olan gazeteci Lütfü Dağtaş ve Bergama Belediye Başkanı Mehmet Gönenç'in büyük emekleri bu alanda kültür hizmeti olarak sundukları kitapla da kendini göstermektedir (Dağtaş,2017)



Şekil 1- Bergama'da 2017 yılında düzenlenen ahilik töreni (Fotoğraf: Prof.Dr. Eser Eke Bayramoğlu)

Ülkemizde sanayi bazında parşömen üreten İstanbul'da Kare deri firması bulunmaktadır. Kare deri fabrikası sanayi bazında üretim yaptığı için, geleneksel yöntemde kullanılan materyallerden uzaklaşarak daha farklı bir üretim tarzı uygulamaktadır. Parşömeni renklendirmekte ve çeşitli dekoratif ürünlere dönüştürmektedir. Ancak bunların üretim reçeteleri ve kullanılan malzemeler ticari bir sır olarak tutulmakta ve bilgi verilmemektedir. Parşömen üretimi Bergama'da başlamakla birlikte günümüzde dünyanın birçok ülkesinde

parşömeni işleyen ve çeşitli amaçlarla kullanan ve satan işletme ve fabrikalar bulunmaktadır. Günümüzde İngiltere’de kraliyetin aldığı kararlar bugün bile parşömen üzerine yazılmaktadır ve gelenekselliğini koruması üzerine özen gösterilmektedir. İnsanlar her ne kadar modernleşse ve modern teknoloji kullansa bile tarih ve kültürel varlıklarına değer verme eğilimindedirler. Bu bağlamda, Birleşik Krallıkta kullanılan parşömenlerin özel bir işletme tarafından üretilmesi bu duruma güzel bir örnektir.

Günümüzde parşömen artık sadece yazı ve üzerine resim yapılan materyal olmaktan çıkmış, dekoratif amaçlı olarak da yaygın olarak kullanılan bir malzeme haline gelmiştir.

TARİHTE PARŞÖMEN VE GÜNÜMÜZDE DEĞERİ

Türkiye’de parşömen dendiğinde ilk akla gelen Piri Reis’in haritasıdır. 1513 yılında Piri Reis tarafından yapılmış olan haritadaki bilgiler (tamamının nerede olduğu bilinmese de) eğer parşömen olmasaydı, belki de günümüze dek gelmeyi başaramayacaktı.



Şekil 2-Piri reis’in Dünya haritasından bir bölüm
(<https://tarihturklerdebaslar.wordpress.com/2014/04/27/piri-reis-haritasi-ve-uzerindeki-notlar/>)

Geçmişe dönülüp bakıldığında toplumların gelişmişlik düzeyleri sahip oldukları bilgi ile ölçülmüştür (Küçükali ve Taşgın,2017). Toplumlar sahip oldukları bilgiyi kullanmak ve saklamak isterler. Bilginin elde edilmesi, muhafaza edilip saklanabilmesi ve bu bilgilerin insanlık yararına kullanılarak ileriye yönelik adımlar atılabilmesi insanlık tarihi açısından hep önem taşımıştır. Hatta eski insanlar, yazının bulunmasını tanrısal gücün kendilerine verdiği bir armağan olarak kabul etmişlerdir(Yıldız,2003; Dağtaş,2017). İşte bu nedenle papirüs ve parşömenin bilgi saklanmasında kullanılması insanlık açısından büyük bir devrim niteliğindedir.

Papirüs ve parşömen birbirinden yapıcı tamamen farklı yazı malzemeleridir. Papirüs bitkisel kaynaklıdır ve Mısır orijinlidir. Eskiçağ kütüphanelerinde en fazla kullanılan yazı malzemesinin papirüs kağıdı olduğu bilinmektedir. Papirüs Nil Nehri kıyılarında

yetişmekteydi ve M.Ö. 3000 den başlayarak papirüs kağıdı kitap yapımında uzun süre kullanıldı (Türkçe Sözlük,1998). Papirüs bitkisinin boyu genellikle üç metreyi bulmaktadır ve bitkinin gövde kısmı ince dilimlere ayrılır ve kesilen tabakalar halindeki lifler birbiri üzerine dik ve yatay şeklinde konur, yapıştırıcı olarak kullandıkları maddeler (un ve sirke) ile birbirlerine yapışmaları sağlanırdı. Bu şekilde bütün olarak elde edilen parçalar yan yana eklenerek rulo haline getirilerek kullanılırdı. Yazma işi bitince yapraklar uç uca birleştirilip bir ucundan yapıştırılıyor ve bu sayede de ortalama 20 sayfa olan orta kalınlıkta ciltte olan kitaplar elde ediliyordu (Yıldız,2003; Küçükali ve Taşgın,2017).

Parşömen ise koyun, keçi, dana ve ceylan derilerinden işlenerek yazı yazmak için kullanılırdı. Bergama’da üretilen parşömen o kadar kaliteliydi ki her iki tarafı da kullanılabilirdi ve Cevat Şakir Kabaağaçlı’ya göre bu şekilde parşömen sadece kağıt değil gerçekte cildin, yaprakla sayfanın icadıdır (Dağtaş, 2017). Parşömen üretmek için alınan deriler öncelikle 12 saat kadar ıslatma işleminde bırakılarak derilerin ıslanması ve kirden ayrılması sağlanırdı. Daha sonra yoğun kireç CaCO₃ çözeltisi içinde yaklaşık 10gün bekletildikten sonra kılları elle sıyrılarak alınırdı. Daha sonra daha az yoğunlukta kireç banyosu içinde yine 10 gün kadar bekletildikten sonra deriler yıkanarak gerilirdi. Deriler kuruduktan sonra da özel bıçaklarla et kısmından kazınarak temizlenirdi. Parşömenin hem et hem de cilt yüzüne yazı yazılabilmektedir. Görüldüğü üzere üzerinde yazı taşıyan parşömen sahip olduğu bu özellik sayesinde insanlık tarihine ışık tutmuş, birçok bilgiyi günümüze değin getirmeyi başarmış bir materyaldir. Parşömen hayvansal orijinli doğal bir malzeme olduğu için zamanla mikroorganizma saldırısına uğraması, sararması ve güneş ışığına maruz kaldığında, UV ışınları nedeniyle, deforme olması çok doğaldır. Özellikle parşömeden yapılmış eski kitapların temizlenmesi, bakımı ve korunması günümüzde oldukça önem taşıyan bir husustur. Eski bilgilerin korunması ve saklanması adına örneğin bazı kitaplarda tekrar parşömen ilavesi gerektiğinde eksik sayfalar için üretilen kaliteli parşömenler binlerce dolara alıcı bulabilmektedir. Parşömen üzerine yazılmış eski antik el yazmalarının değeri ise paha biçilemezdir. El yazması dini kitaplar da bu grup içerisinde yer almaktadır.

PARŞÖMENİN GÜNÜMÜZDE DEKORASYON AMACIYLA KULLANIMI

Günümüzde parşömen sadece yazı taşımak ya da üzerine resim yapmak amacıyla kullanılmamaktadır. Parşömen lüks bir tüketim eşyasına dönüştürme potansiyeli bulunan mükemmel bir malzemedir. Özellikle lüks ev, yat, uçak ya da araba iç tasarımlarında dekorasyonda sıkça tercih edilen bir malzemedir. Şekil 3,4,5 de parşömenin araba ve yat iç tasarımlarda kullanımına ilişkin resimler görülmektedir.



Şekil 3- parşömenin uçak yer döşemesi olarak kullanımı
(<http://www.foglizzo.com/leather/collections/decorative/parchment.html>)



Şekil 4- Otomobil iç kapı dekorasyonunda parşömenin kullanımı
(<http://www.foglizzo.com/leather/collections/decorative/parchment.html>)



Şekil 5- Parşömenin yatlarda dolap kapakları üzerindeki kullanımı
(<http://www.foglizzo.com/leather/collections/decorative/parchment.html>)

Oldukça lüks ve pahalı olan bu ürünlerin yanında daha fazla kullanımı olan lamba yapımları da oldukça ilgi görmekte, kullanıldığı mekanlara şık ve zengin bir hava kazandırmaktadır (Şekil 6).



Şekil 6- Parşömen lamba
(<http://www.foglizzo.com/leather/collections/decorative/parchment.html>)

Yine ev dekorasyonlarında hayal gücünün genişliği doğrultusunda farklı amaçlarla da kullanımları mümkündür. Örneğin Şekil 7 de satranç tablosu ve Şekil 8 de güneş saati parşömenden yapılmıştır.



Şekil 7- Parşömen satranç tablası
(<http://www.foglizzo.com/leather/collections/decorative/parchment.html>)



Şekil 8- Güneş saati (<https://www.karederi.com/hediyelik?lightbox=dataItem-j36t2d1c6>)

Parşömenin en önemli avantajlarından biri üzerine boya sürüldüğünde bu boyanın rengini de alabilmesidir (Şekil 9). Bu nedenle elle parça parça boyanabildiği gibi dolapta komple boyama yapma imkanı da mümkündür.



Şekil 9. Boyanmış parşömen
(<http://www.foglizzo.com/leather/collections/decorative/parchment.html>)



Şekil 10. Parşömen mumluk (<https://www.karederi.com/hediyelik?lightbox=dataItem-j3793jj61>)

Parşömeden çeşitli hediyelik eşyalar yapmak mümkündür. Oldukça şık ve seçkin görüntüsüyle farklı bir ürün yelpazesi sunabilmektedir (Şekil 10,11,12,13).



Şekil 11. Parşömen yazı seti (<https://www.karederi.com/hediyelik?lightbox=dataItem-j3793jj61>)



Şekil 12. Parşömen magnetler (<https://www.karederi.com/hediyelik?lightbox=dataItem-j3793jj61>)



Şekil 13. Parşömen hediyelik eşyalar
(<https://www.karederi.com/hediyelik?lightbox=dataItem-j3793jj61>)

Parşömen günümüzde süs eşyası olarak kullanımı yanında ayrıca giyim eşyası ve aksesuar olarak da kullanılabilir. Şekil 14 ve 15 de parşömeden yapılmış çantalar görülmektedir.



Şekil 14. Parşömen hediyelik eşyalar

(<https://www.karederi.com/canta?lightbox=dataItem-j36t20vw3>)



Şekil 15. Parşömen hediyelik eşyalar

(<https://www.karederi.com/canta?lightbox=dataItem-j36t20vw3>)

SONUÇ

Tarih boyunca parşömen incelendiğinde binlerce yıl öncesinde yazı taşımak amacıyla üretilen ürünlerin günümüze değin ulaşılabildiği görülmektedir. Tarihi bilgi aktarımında büyük bir rol üstlenmiş olan parşömenin bu özelliği yanında günümüzde aksesuar, süs eşyası ve dekorasyon amacıyla çeşitli şekillerde kullanılması değerini bir kez daha arttırmaktadır. Deri işlentileri düşünüldüğünde parşömen üretiminde gerçek bir tabaklama yapılmadığı için işlemler diğer deri türlerine göre çok daha kısa sürmekte ve çok daha az işçilik gerektirmektedir. Ancak geleneksel şekilde işlemler yapıldığında makina kullanılmadığı için ciddi bir insan gücü ve emeğine ihtiyaç duyulmaktadır. Sanayi bazında parşömen üretimi yapıldığında kullanılan kimyasal ve araçlarla işlemler daha kısa sürelerle düşürülebilir ve daha az işçilikle işlemler gerçekleştirilebilir. Örneğin etleme makinası kullanıldığında derinin hipodermis tabakası daha rahat alınacağından kirecin deriye daha hızlı ve daha kısa sürelerde işlenmesi mümkün olabilir.

Parşömen eğer dekoratif amaçlı kullanılacaksa bu durumda deriyi tabaklamak ya da daha yumuşak bir form vermek gerekebilir. Bunların hepsi yapılacak araştırmalar sonucu deriye kazandırılabilir.

Parşömenin iç dekorasyonlarda kullanılması sayesinde ortam daha seçkin ve şık bir yapıya bürünmektedir. Bu nedenle lüks yat, villa ve arabalarda parşömen kullanıldığında üreticisine ciddi rakamlarda gelir sağlayabilir düşüncesindeyiz. Son olarak bir hatırlatmayı da yapmakta fayda vardır şöyle ki parşömen üretiminde kullanılan ham deriler gıda sanayi artığı olan derilerden üretilmektedir. Bu özelliği ile de atık bir malzeme lüks bir tüketim malzemesine dönüştürülmektedir.

KAYNAKLAR

- Dağtaş, L., 2017. Adını Bergama'dan Alan Pergament ve Anadolu'nun Son Karatabağı Bergamalı İsmail Araç,96 s.
- Foglizzo Leather. Erişim Tarihi: 10.03.2018
(<http://www.foglizzo.com/leather/collections/decorative/parchment.html>)
- Kare Deri. Erişim Tarihi: 10.03.2018 (<https://www.karederi.com/canta?lightbox=dataItem-j36t20vw3>)
- Küçükali R., Taşkın Z., 2017. Bilim Tarihine Katkısı Yönüyle 'Parşömen Kağıdı' The Contribution of 'Parchment Paper' to the History of Science, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Social Science, Number 58, 131-140.
- Türkçe Sözlük. 1998. Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Yıldız, N., 2003, Antikçağ Kütüphaneleri, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul.
(<https://tarihturklerdebaslar.wordpress.com/2014/04/27/piri-reis-haritasi-ve-uzerindeki-notlar/>) Erişim Tarihi: 10.03.2018